

ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΩΣ

Ὑπὸ

Ι. ΤΟΥΡΝΑΚΗ

Ἡ ἐλληνικὴ ὑπερωκεάνειος μετανάστευσις, ὅπως καὶ ἡ μετανάστευσις τῶν λοιπῶν μεσογειακῶν λαῶν, εἶναι κατὰ κανόνα προσωρινοῦ χαρακτῆρος. Ἐν ἀντιθέσει ὅμως πρὸς τὴν Ἰταλικὴν καὶ Ἰσπανικὴν μετανάστευσιν, ἀποτελούσας εἰς εὐρείαν κλίμακα περιοδικὰς μεταναστεύσεις ἀγροτῶν ἐργατῶν (ἀναχώρησις καὶ ἐπιστροφή ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους), ἡ ἐλληνικὴ ὑπερωκεάνειος μετανάστευσις ἀποτελεῖ ἐξ ὁλοκλήρου προσωρινὴν μετανάστευσιν ἀπροσδιορίστου διαρκείας.

Ἐπίσης τοιαύτην προσωρινὴν χροιάν εἶχον εἰς τὰς γενικὰς των γραμμὰς καὶ αἱ προηγηθεῖσαι πρὸς τὴν Τουρκίαν, Αἴγυπτον, Ρωσσίαν καὶ Ρουμανίαν μεταναστεύσεις τῶν ἐλληνικῶν πληθυσμῶν.

Τὰ αἷτια τῆς τοιαύτης προσωρινότητος εἶναι πολλὰ: γεωγραφικῆς, κοινωνικῆς, οἰκονομικῆς καὶ ψυχολογικῆς φύσεως.

Ἐξ ὅλων ὅμως τῶν αἰτίων τούτων μεγαλυτέραν σημασίαν ἔχουσι τὰ οἰκονομικὰ αἷτια καὶ ἰδιαίτερος ἐκ τούτων ἡ μεγάλη κατάρτησις τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς καὶ ἡ ἐκ τῆς φυσικῆς ἐνδείας τῆς χώρας ἀπορρέουσα μεγάλη λιτότης τοῦ ἔλληρος μετανάστου. Εἶναι δηλαδὴ παρατηρητέον, ὅτι οἱ μετανάσται οἱ στερούμενοι οἱ αἰσδῆποτε, ἔστω καὶ μικρᾶς, ἀκινήτου περιουσίας ἐν τῇ πατρίδι των, ὡς καὶ οἱ μετανάσται οἱ προερχόμενοι ἐκ χωρῶν μὲ μέτρον ζωῆς ἀνάλογον πρὸς τὸ ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ προορισμοῦ ὑφιστάμενον, σπανίως ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν γενέτειραν. Διὰ τοὺς λόγους τούτους αἱ μεταναστεύσεις τῶν Γερμανῶν καὶ Βρεττανῶν προλεταρίων εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας ὑπῆρξαν, εἰς εὐρυτάτην κλίμακα, μεταναστεύσεις διαρκοῦς ἐγκαταστάσεως. Ἀντιθέτως εἰς τὴν Ἑλλάδα τοιαῦτα στοιχεῖα, εὐνοοῦντα τὸν ὀριστικὸν ἐκπατρισμὸν τῶν μεταναστευόντων πληθυσμῶν, δὲν ὑφίστανται. Λόγῳ τῆς εἰς μεγάλον βαθμὸν κονιορτοποιήσεως τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας, πάντες σχεδὸν οἱ Ἕλληνες μετανάσται εἶχον νὰ ἀφίσωσιν εἰς τὰς πατρίδας των μικράν τινα καλύβην καὶ ὀλίγα στρέμματα γῆς. Καὶ τὸ γεγονός τοῦτο ἤρκεσε διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τούτους εἰς τὰς ἐστίας των. Ὡστε ἐν

προκειμένῳ ἡ μικρὰ ἰδιοκτησία ἐνήργησεν ἐν ταυτῷ ἀπωθητικῶς καὶ ἑλκτικῶς. Ἀπωθητικῶς μὲν διότι, ὡς εἵπομεν, συνέβαλεν εἰς τὴν ἔντασιν τοῦ ἐξ Ἑλλάδος μεταναστευτικοῦ ρεύματος, ἑλκτικῶς δὲ διότι συνετέλεσεν εἰς τὴν δημιουργίαν ἀντιρρόπων ρευμάτων παλιννοστήσεως. Ἐκ παραλλήλου εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ρεύματος τῆς παλιννοστήσεως συνετέλεσεν, ὡς ἐλέχθη, ἡ ἐγνωσμένη λιτότης τοῦ ἑλληνος μετανάστου, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν οὗτος, διατηρῶν τὸν περὶ ὁρισμένον ἑλληνικὸν κύκλον ἀναγκῶν εἰς χώρας ὑψηλοτέρων ἡμερομισθίων καὶ ἀνωτέρου μέτρου ζωῆς, ἠδύνατο νὰ πραγματοποιῇ σημαντικὰς οἰκονομίας. Χάρις λοιπὸν εἰς τὴν ἀποταμιευτικὴν τῶν δύνάμιν κατῴρθωσαν οἱ Ἕλληνες μετανάσται ν' ἀπαλλαγῶσι συντόμως τῆς χειρωναξίας καὶ ἐν συνεχείᾳ διὰ τῆς ἀπασχολήσεως αὐτῶν εἰς ἀνώτερα καὶ μᾶλλον ἐπικερδῆ ἐπαγγέλματα, νὰ ἐπιτύχωσι τὴν συγκέντρωσιν μεγαλυτέρων σχετικῶς περιουσιῶν, τὰς ὁποίας σπανίως ἐτοποθέτουν μακροχρονίως ἐν Ἀμερικῇ, διότι εὐρискον μεγαλύτερον συμφέρον νὰ μεταφέρωσιν αὐτὰς ἐν Ἑλλάδι, ὅπου ὁ τόκος εἶναι κατὰ κανόνα ὑψηλότερος καὶ ὅπου γενικῶς τὸ χρῆμα ἔχει μεγαλυτέραν ἀξίαν.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως σπουδαιότεροι λόγοι οἱ εὐνεήσαντες τὴν παλινόστησιν τῶν ἑλλήνων ὑπερωκεανείων μεταναστῶν.

Ἐν τοσούτῳ ὅμως δύναται νὰ γεννηθῇ ἡ εὐλογος ἀπορία πῶς, ἀφοῦ, ὡς εἵπομεν, ἡ ἑλληνικὴ μετανάστευσις εἶχε προσωρινὸν χαρακτῆρα, δύναται νὰ ἐξηγηθῇ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ ἐν Ἡν. Πολιτείαις ἐγκατεστημένοι Ἕλληνες ὑπερβαίνουν σήμερον τὸ ἥμισυ ἑκατομμύριον, πῶς, ἐνῷ τὸ σύνολον τῶν ἀπὸ τοῦ 1899 μέχρι τοῦ 1924 ἐκ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος μεταναστευσάντων προσώπων, ἀνῆλθεν εἰς 400 περίπου χιλιάδας, τὸ σύνολον τῶν ἐντὸς τῆς αὐτῆς περιόδου παλιννοστησάντων δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑπερβῇ τὸ ἥμισυ καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου;

Ἀλλαχοῦ εἵχομεν ὑποστηρίξει, ὅτι ἡ δύναμις ἀντιστάσεως τῶν μεταναστῶν κατὰ τῆς ἀφομοιωτικῆς ἐνεργείας τῶν χωρῶν τοῦ προορισμοῦ δὲν εἶναι ἀναλλοίωτος, ἀλλὰ βαίνει συνεχῶς ἐλαττουμένη, τὸ μὲν διότι οἱ δεσμοὶ οἱ συνδέοντες τὸν μετανάστην μετὰ τῆς πατρίδος του καθίστανται ὅλον ἐν χαλαρώτεροι, τὸ δὲ διότι τὸ πάτροπαράδοτον μέτρον ζωῆς τῶν μεταναστῶν τείνει νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τὸ ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ προορισμοῦ ὑφιστάμενον μέτρον ζωῆς¹. Ἐὰν συνεπῶς μεσολαβήσωσι γεγονότα δυνάμενα νὰ ἐπιφέ-

1. Βλ. Ι. Τουρνάκη. Διεθνὴς Μεταναστευτικὴ Κίνησις καὶ Μεταναστευτικὴ Πολιτικὴ, Βιβλ. Ι, Μέρος Α., σελ. 45.

ρωσι τὴν ἐπὶ μακρότερον ἀναβολὴν τῆς ἐπανόδου τῶν ὠρίμων πρὸς παλινόστησιν μεταναστῶν, τὸ τοιοῦτον δύναται νὰ ἔχη ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀλλοίωσιν τῶν ἐπὶ τῆς βουλήσεως τοῦ μετανάστου ἐπεξεργούντων αἰτίων καὶ κατὰ συνέπειαν τὴν μετατροπὴν τῆς προσωρινῆς μεταναστεύσεως εἰς ὀριστικὴν τοιαύτην.

Ἐκ τοῦ ὅτι συνεπῶς μέγα μέρος τῶν μεταναστευσάντων πληθυσμῶν παρέμεινεν ἐν τῇ ξένῃ, δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ἂνευ ἑτέρου, ὅτι οἱ Ἕλληνες μετανάσται ἀπέβλεπον εἰς διαρκῆ ἐγκατάστασιν, ἀλλὰ, διὰ νὰ σχηματίσωμεν ἀκριβῆ περὶ αὐτοῦ κρίσιν, δεόν κυρίως νὰ ἐρευνήσωμεν τὴν ἀρχικὴν πρόθεσιν τῶν μεταναστῶν.

Τὸ ὅτι λοιπὸν οἱ μεταναστέυσαντες πληθυσμοὶ δὲν εἶχον ἀρχῇθεν τὴν πρόθεσιν ὅπως ἐγκατασταθῶσιν ὀριστικῶς εἰς τὴν χώραν προορισμοῦ, τεκμαίρεται ἐκ τῶν ἑξῆς γεγονότων: α) ἐκ τοῦ ὅτι οἱ Ἕλληνες μετανάσται δὲν δεικνύουσι προθυμίαν εἰς τὴν ἐκμάθησιν ξένης γλώσσης· β) ἐκ τοῦ ὅτι δὲν προβαίνουν εἰς ἀγορὰς ἀκινήτων ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ προορισμοῦ· γ) ἐκ τοῦ ὅτι οὐδέποτε σχεδὸν παραλαμβάνουσι μεθ' ἑαυτῶν τὰς οἰκογενείας των, ὡς τοῦλάχιστον ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ποσοστοῦ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδῶν ἡλικίας κάτω τῶν 12 ἐτῶν· δ) τέλος ἐκ τοῦ ὅτι, ὡς ἀκριβῶς μέχρι τοῦδε δὲν ἐνεφιλοχώρησαν γεγονότα δυνάμενα πραγματικῶς ἢ ψυχολογικῶς νὰ ἐπηρεάσουν τὴν βούλησιν τοῦ μετανάστου, τὸ ρεῦμα τῆς παλινοστήσεως ἐλάμβανεν ἐξαιρετικὰς διαστάσεις τεῖνον νὰ ἐπιφέρῃ ἰσορρόπησιν τῶν ρευμάτων μεταναστεύσεως καὶ ἐπανόδου.

Διὰ τὴν πληρεστέραν συνεπῶς διαφώτισιν τοῦ ζητήματος ὡς πρὸς τὴν χρονικὴν διάρκειαν τῆς ἐλληνικῆς μεταναστεύσεως καθίσταται ἀπαραίτητος ἡ συσχέτισις τῶν καμπυλῶν μεταναστεύσεως

1. Jenks and Lauk, The Immigrations Problem, New York and London, 1917, σελίδες 40, 183, 315.

Henry Pratt Fairchild, Greek Immigration to the United States, New Haven: Yale University Press 1911, σ. 145 καὶ 218.

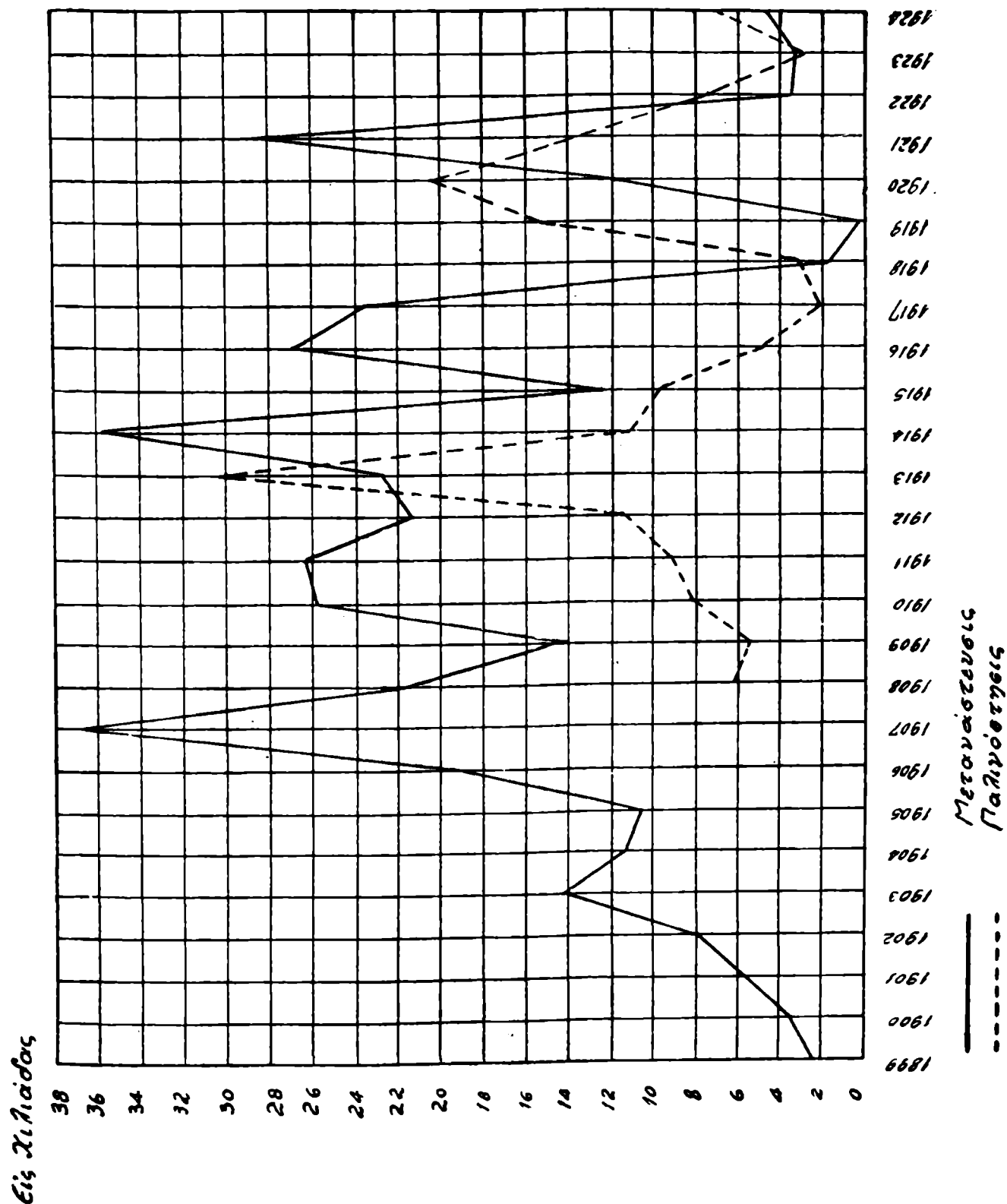
2. Jenks and Lauk, ἐνθ' ἂν. σ. 135.

3. Perhaps the most remarkable of these is the very high proportion of males, ranging with surprising constancy around 96 percent. This means that Greek immigration is not in any sense an immigration of families, but almost entirely of unmarried men, or of men of family who have left their wives on the other side.

H. P. Fairchild, ἐνθ' ἂν. σ. 112.

Ὡσαύτως βλ. Jenks and Lauk, ἐνθ' ἂν. σελ. 183.

καὶ παλινοστήσεως ὥς καὶ ἡ ἀνάλυσις τῶν αἰτίων τῶν προκα-
λούντων τὰς ἐκάστοτε διακυμάνσεις ἀμφοτέρων τούτων τῶν κινή-
σεων καὶ ἰδιαίτέρως τῆς καμπύλης τῆς παλινοστήσεως.

Ἐκ τοῦ ἄνωτέρω διαγράμματος προκύπτουσιν ἀμέσως τὰ ἑξῆς :

α) ὅτι τόσον ἡ μετανάστευσις ὅσον καὶ ἡ παλινόστησις ὑπόκεινται εἰς μεγάλας καὶ ἀλλεπαλλήλους διακυμάνσεις, β) ὅτι οὐδεμία σταθερὰ ἐτησίᾳ ἀναλογία ὑφίσταται μεταξὺ τῶν δύο καμπυλῶν, γ) ὅτι ἀντιθέτως, εἰς πολλὰς περιπτώσεις, παρατηρεῖται ἀντίστροφος καμπυλόγραμμα ἀναλογία μεταναστεύσεως καὶ παλινοστήσεως, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι τὰ αὐτὰ γεγονότα ἐπέδρασαν ἀντιθέτως ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν δύο τούτων ἀντιρρόπων κινήσεων. Εἰδικώτερον ὡς δυσμενῶς ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ρεύματος τῆς παλινοστήσεως ἐπιδράσαντα αἷτια δέον νὰ θεωρηθῶσιν : 1ον αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐπιστρατεύσεις καὶ οἱ πόλεμοι, 2ον ἡ κακὴ νομισματικὴ καὶ δημοσιονομικὴ κατάστασις τῆς χώρας, 3ον ἡ ἔλλειψις ἐπαρκοῦς μερίμνης διὰ τὴν ἐνθάρρυνσιν τῆς παλινοστήσεως.

Πάντα λοιπὸν τὰ αἷτια ταῦτα, καθ' ἓν χωριστὰ ἢ καὶ πάντα ὁμοῦ, συνετέλεσαν ὥστε ἡ ἐκ τῶν Ἑνωμ. Πολιτειῶν παλινόστησις νὰ μὴ δυνηθῇ νὰ ἐξελιχθῇ ἀπροσκόπτως ἰδίᾳ κατὰ τὴν κρίσιμον φάσιν τῆς μεταναστευτικῆς περιόδου, καθ' ἣν δηλαδὴ πλεῖστοι τῶν μεταναστῶν, ὑπὸ τὴν πίεσιν ψυχολογικῶν ἢ πραγματικῶν αἰτίων, εἶχον καταστῇ ὥριμοι πρὸς παλινόστησιν.

Ἐκ τοῦ ἄνωτέρω διαγράμματος καὶ τοῦ ἀντιστοίχου στατιστικοῦ πίνακος, καταρτισθέντος ἐπὶ τῇ βάσει ἀριθμοῦ τοῦ Μεταναστευτικοῦ Γραφείου τῆς Βασιγκτῶνος, ἐμφαίνεται, ὅτι ἡ ἐκ τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὰς Ἑνωμ. Πολιτείας μεταναστευτικὴ κίνησις, ἀρχίζει νὰ λαμβάνησιν βαρύτερας ὅπωςδὴποτε διαστάσεις μόλις ἀπὸ τοῦ 1899.

Ἀντιθέτως ἡ ἀφετηρία τῆς καμπύλης τῆς παλινοστήσεως εὐρίσκεται δέκα ἔτη ἀπώτερον, ἥτοι εἰς τὸ ἔτος 1908, διότι, ὡς εἶναι φανερόν, ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῶν πρώτων ἀφίξεων ἔπρεπε νὰ μεσολαβήσῃ ἀνάλογον χρονικὸν διάστημα δισμονῆς καὶ ἐργασίας. Μέχρι τοῦ ἔτους 1908 τὰ ἐκ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος μεταναστεύσαντα πρόσωπα ἀνῆλθον εἰς 133.235, κατὰ συνέπειαν, διὰ νὰ δικαιολογηθῇ ὁ προσωρινὸς χαρακτήρ τῆς μεταναστεύσεως, θὰ ἔπρεπε τὸ ρεῦμα τῆς παλινοστήσεως νὰ παρουσιάζῃ συνεχῇ ἔντασιν, τείνουσαν εἰς σχετικὴν ἰσορροπίαν τῶν δύο ἀντιρρόπων ρευμάτων.

Πράγματι τοιαύτας βάσεις παρουσιάζει ἡ διαδρομὴ τῆς καμπύλης τῆς παλινοστήσεως ἀπὸ 1909 μέχρι τοῦ 1913. Τὰ ἐντὸς τῆς ἑξαετίας 1908—1913 παλινοστήσαντα ἄτομα ἀνῆλθον εἰς 71321, ἥτοι ἐν ἀναλογίᾳ ὅσα περίπου εἶχον μεταναστεύσει ἐντὸς τῆς ὀκταετίας 1899—1906. Κατὰ συνέπειαν μέχρι τοῦ 1913, παρὰ τοὺς μεσολαβήσαντας βαλκανικοὺς πολέμους, λόγῳ τῶν ὁποίων

πολλὰ ταξείδια ἐπιστροφῆς ἐματαιώθησαν, ἡ ἐν γένει μεταναστευτική κίνησις τῆς χώρας παρουσιάζει ὁμαλὴν ἐξέλιξιν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐντὸς τοῦ ἔτους 1912 παλινοστησάντων ἀνῆλθεν εἰς 11.461, αὐξηθεὶς τὸ ἀμέσως ἐπόμενον εἰς 30.603, ἥτοι περίπου εἰς τὸ τριπλάσιον.

Ἡ ἀπρόοπτος αὕτη καὶ σημαντικὴ ἔντασις τοῦ ρεύματος τῆς παλινοστήσεως κατὰ τὸ ἔτος 1913, ὀφείλεται εἰς τὴν σταθεροποίησιν τῆς εἰρήνης ἐν τῇ Βαλκανικῇ καὶ τὸν διπλωσιασμόν τῶν ὀρίων τοῦ κράτους. Τὸ ἔτος τοῦτο ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς μεταναστεύσεως, διότι καθ' ὅλην τὴν μετέπειτα περίοδον ὡς καὶ κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν ἡ παλινόστησις δὲν ἠδυνήθη νὰ σημειώσῃ ἀνάλογον ἔντασιν.

Κατὰ τὸ ἔτος λοιπὸν 1914, λόγῳ τῆς ἐκρήξεως τοῦ παγκοσμίου πολέμου καὶ φόβου ἐνδεχομένης ἐξόδου τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος, ἡ καμπύλη τῆς παλινοστήσεως ἔπεσεν ἀποτόμως εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν 11 περίπου χιλιάδων παρουσιάζουσα ἔκτοτε συνεχῇ πτωτικὴν κίνησιν μέχρι τοῦ ἔτους 1917. Ἀντιθέτως κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ μετανάστευσις δὲν ὑπέκειτο εἰς σοβαροὺς περιορισμούς, ἡ καμπύλη τῆς μεταναστεύσεως εὗρίσκεται εἰς ἐπίπεδον ἐντάσεως μᾶλλον ἢ ὑφέσεως.

Κατὰ τὸ ἀπὸ τοῦ 1918 καὶ ἐντεῦθεν χρονικὸν διάστημα τόσον ἡ καμπύλη τῆς μεταναστεύσεως, ὅσον καὶ ἡ καμπύλη τῆς παλινοστήσεως παρουσιάζουσι μεγάλας καὶ ἀποτόμους, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ ἀντιστρόφους, διακυμάνσεις, αἵτινες ἀντικατοπτρίζουσι τὴν ῥαγδαίαν ἐναλλαγὴν εὐτυχῶν καὶ δυστυχῶν ἡμερῶν, τὰς ὁποίας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δοκιμάζει τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Οὕτω, κατὰ τὸ ἔτος 1918, ἔνεκα τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως τῆς χώρας καὶ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς μεταναστεύσεως τῶν στρατευσίμων ἡλικιῶν, ἡ καμπύλη τῆς μεταναστεύσεως πίπτει ἀποτόμως ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τῶν 24 περίπου χιλιάδων, εἰς ὃ εὗρίσκετο κατὰ τὸ ἔτος 1917, εἰς ἐπίπεδον κατώτερον τῶν 2.000, διὰ νὰ πέσῃ κατὰ τὸ ἀμέσως ἐπόμενον ἔτος 1919, καθ' ὃ ἐξηκολούθησαν τὰ μέτρα τοῦ περιορισμοῦ, εἰς ἐπίπεδον κάτω τῶν 500. Ἀκολουθῶς ὁμως, λόγῳ τῆς ἄρσεως τῶν ἀπαγορευτικῶν τῆς μεταναστεύσεως μέτρων, ἡ καμπύλη τῆς μεταναστεύσεως παρουσιάζει ἀποτόμως ὑψωτικὰς κινήσεις, διερχομένη ἐναλλάξ ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τῶν 12 χιλιάδων (1920) εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν 29 περίπου χιλιάδων (1921). Ἡ ἀλματικὴ αὕξησις τοῦ μεταναστευτικοῦ ρεύματος κατὰ τὸ 1921 δέον κατὰ μέγα μέρος ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν σχεδιαζομένην Μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν καὶ τὴν συναφῶς ἐκδηλωθεῖσαν προσ-

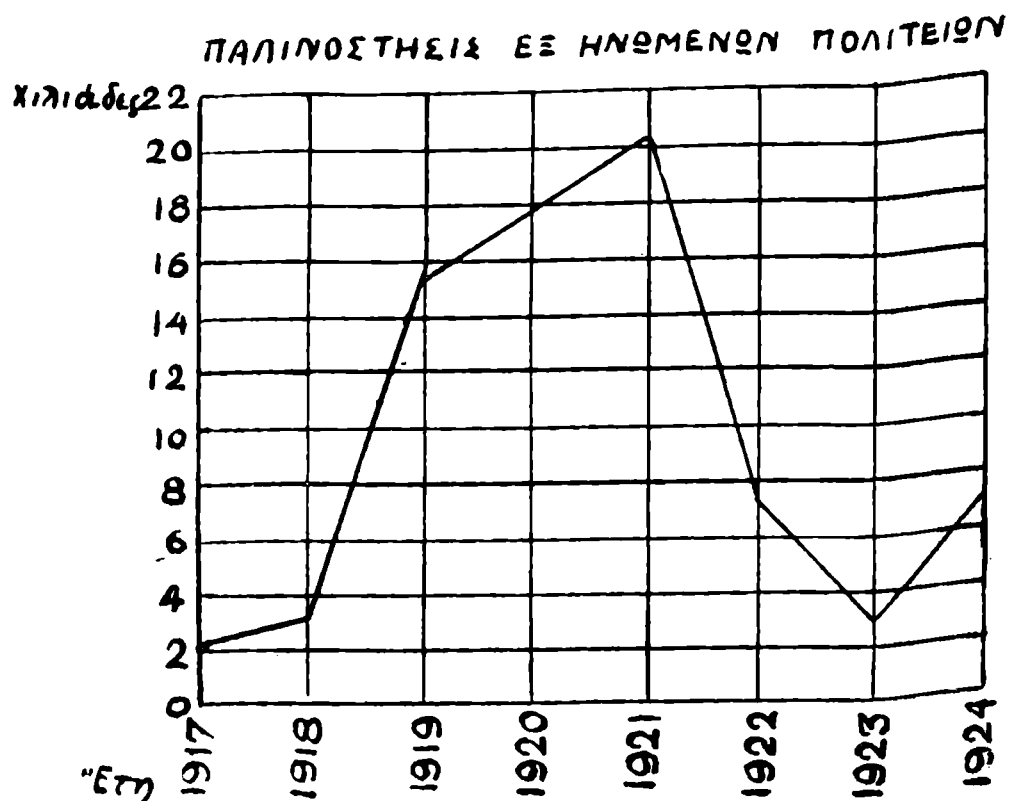
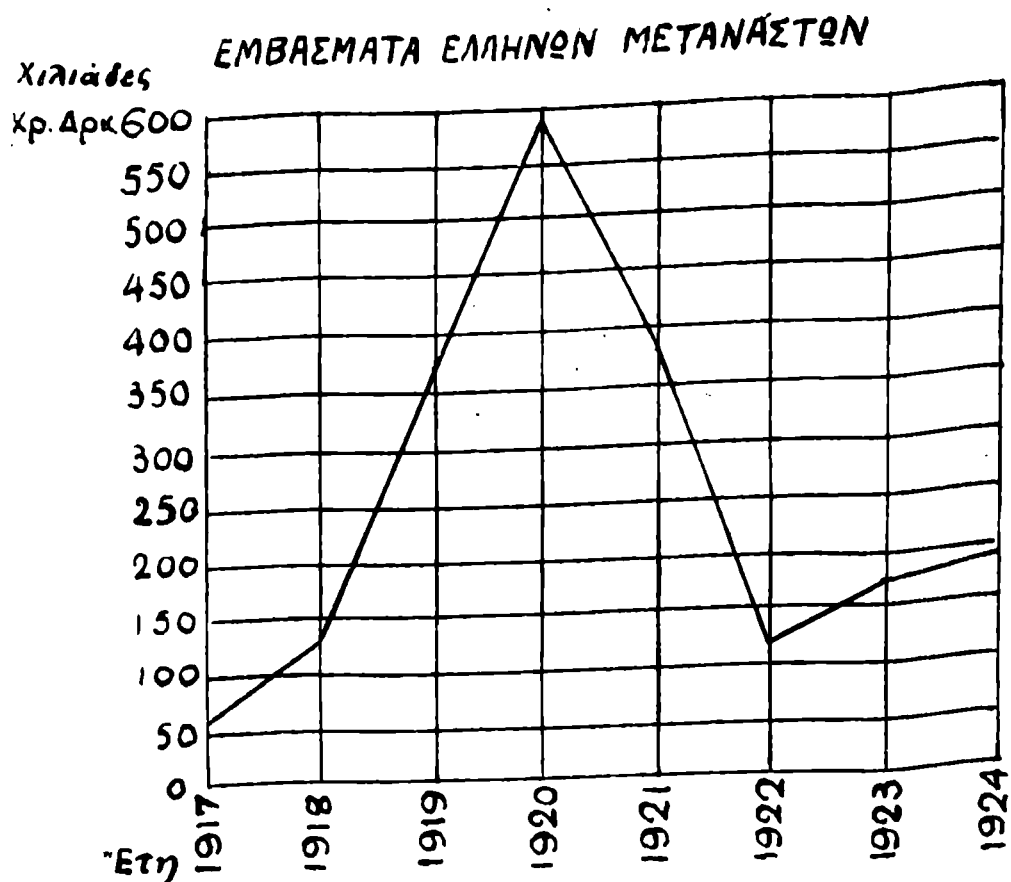
πάθειαν πολλῶν στρατευσίμων ὅπως διὰ τῆς μεταναστεύσεως ἀποφύγῃσι τὴν στράτευσιν καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ πολέμου. Ἰδιαιτέρως δέον νὰ τονισθῇ, ὅτι πλεῖστοι ἐκ τῶν ἐντὸς τοῦ ἔτους τούτου μεταναστευσάντων ἦσαν πρῶην μετανάσται προσφάτως παλινოსτήσαντες. Κηρυχθέντος ἀκολούθως τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου καὶ ἀπαγορευθείσης τῆς μεταναστεύσεως τῶν στρατευσίμων ἡλικιῶν, ἡ μετανάστευσις ἔπεσεν ἀποτόμως ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τῶν 29 χιλιάδων, ὅπου εὐρίσκετο κατὰ τὸ 1921, εἰς ἐπίπεδον κάτω τῶν 4 χιλιάδων κατὰ τὰ ἔτη 1922 καὶ 1923. Ἀντιστοίχως ἡ καμπύλη τῆς παλινοστήσεως διέγραφε κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον τὴν ἀκόλουθον τροχίαν. Ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τῶν 3 περίπου χιλιάδων, εἰς ὃ εὐρίσκετο κατὰ τὸ πολεμικὸν ἔτος 1918 ἀνῆλθε μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης καὶ τὴν μεγέθυνσιν τῶν ὁρίων τοῦ Κράτους εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν 16 περίπου χιλιάδων κατὰ τὸ 1919 καὶ ὑπὲρ τὸ ἐπίπεδον τῶν 20 χιλιάδων κατὰ τὸ ἔτος 1920. Ἐκτοτε ἡ παλινόστησις παρουσιάζει, ὡς εἰκονίζει τὸ σχετικὸν διάγραμμα μας, συνεχῇ πτωτικὴν κίνησιν. Τὸ 1921 ἡ σχετικὴ καμπύλη ἐγγίζει τὸ ἐπίπεδον τῶν 14 χιλιάδων διὰ νὰ πέσῃ ἀκολούθως εἰς πολὺ κατώτερα ἐπίπεδα: κάτω τῶν 8 χιλιάδων κατὰ τὸ 1922, κάτω τῶν 4 χιλιάδων κατὰ τὸ 1923.

Ἀνακεφαλαιοῦντες καὶ συμπληροῦντες τὰ ὅσα ἀνωτέρω εἵπομεν παρατηροῦμεν: α) ὅτι ἡ παλινόστησις τῶν ἐλλήνων μεταναστῶν κυριώτατα μὲν ἐπηρεάσθη ὑπὸ τῆς ἐκάστοτε ἐν Ἑλλάδι κρατούσης πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως, ἐλάχιστα δὲ ἐκ τῶν διακυμάνσεων τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν Ἑν. Πολιτειῶν· β) ἡ παλινόστησις, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ μικροῦ βίου τῆς ἐλληνικῆς ὑπερωκεανείου μεταναστεύσεως, ἀρχίζει νὰ παρουσιάζῃ σοβαρότητα μόλις ἀπὸ τοῦ 1908. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου ἡ κίνησις πρὸς παλινόστησιν ἐμφανίζει συνεχῇ ἔντασιν τείνουσαν εἰς ἰσορρόπησιν τῶν ἀναχωρήσεων καὶ ἐπιστροφῶν. Ἀτυχῶς ἡ ἐξισοροπητικὴ αὕτη τάσις διακόπτεται, λόγῳ τῆς μεσολαβήσεως μακροτέρας περιόδου μεγάλων ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν περιπετειῶν, ἡτις ἀρχεται ἀπὸ τοῦ 1912 καὶ συνεχίζεται μέ τινας μικρὰς διακοπὰς μέχρι τοῦ 1924. Τὰς διακοπὰς αὐτὰς εἰδικώτερον εὐρίσκομεν κατὰ τὴν μετὰ τὴν λήξιν τῶν Βαλκανικῶν πολέμων καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ παγκοσμίου πολέμου περίοδον (1913—1914), ἀκολούθως δὲ κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ διαρρεῦσαν μετὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης καὶ τῆς κηρύξεως τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου (1919—1920).

Κατὰ τὰς δύο αὐτὰς εἰρηνικὰς περιόδους, ὡς εἰκονίζει καὶ τὸ σχετικὸν διάγραμμα, ἡ κίνησις πρὸς παλινόστησιν ἐσημείωσεν ἐξαιρετικὴν ζωηρότητα, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐπιφέρῃ σημαντικὴν πρόοδον εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐξισώσεως τῶν δύο ἀντιρρόπων ρευμάτων. Τοῦτο δὲ διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους: 1) καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰδικῶς τὸ ἔτος 1913, διότι δὲν ἦτο δυνατόν ἐν τὸς ἐνὸς καὶ μόνου ἔτους νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ τακτοποίησις τῶν ὑποθέσεων καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ πραγματοποίησις τῆς ἀναχωρήσεως ὁλῶν τῶν ἐπιθυμούντων νὰ παλινοστήσωσι μεταναστῶν· 2) καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἔτη 1919 καὶ 1920, διότι, ἔνεκα τῆς προηγηθείσης ἀνωμάλου ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς καταστάσεως, πολλοὶ ἐκ τῶν παλαιότερον μεταναστευσάντων εἶχον πλέον ἀποβάλλει τὴν ἰδέαν τῆς παλινοστήσεως ἢ εἶχον συνδεθῇ διὰ νέων συμφερόντων καθιστώντων δυσχερῇ τὴν ἐξ Ἀμερικῆς ἀναχώρησίν των.

Οἱ πλεῖστοι τῶν εὕρισκομένων κατὰ τὸ 1919 εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας εἶχον πραγματοποιήσῃ σημαντικὰς ἀποταμιεύσεις καὶ εἶχον τραπῇ εἰς ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα, ὡς τοῦ ἐμπορίου, ξενοδόχου, βιοτέχνου ἢ μικροβιομηχάνου κλπ. Συνεπῶς τὰ ἄτομα ταῦτα, συνηθίσαντα εἰς ἀνώτερον πολιτιστικὸν περιβάλλον καὶ ἀσχοληθέντα ἐπὶ μακρότερον μὲ ἀνώτερα ἐπαγγέλματα, ἦτο ἀδύνατον ἐπιστρέφοντα εἰς τὰ χωρία των ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὸν πένθιμον βίον τῆς ἑλληνικῆς ὑπαίθρου καὶ νὰ ἐπαναλάβωσι τὸ βαρὺ ἔργον τοῦ γεωργοῦ, ἀλλ' ἐπεθύμουν εἴτε νὰ ζήσωσιν ὡς εἰσοδηματῖαι, εἴτε νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς ἐπιχειρήσεις ἀναλόγους πρὸς τὸς ὑπ' αὐτῶν ἐν τῇ ξένῃ κατεχομένας. Ἡ πληθώρα ὅμως τοιούτων ἐπαγγελλμάτων ἐν Ἑλλάδι, ἢ ἀπὸ τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς νομισματικὴ κατάστασις τῆς χώρας, μὴ παρέχουσα ἀσφάλειαν εἰς τοποθετήσεις κεφαλαίων, ἢ ἔλλειψις τέλος εἰδικευμένων ὀργάνων, ὡς ἐν Ἰταλίᾳ, δυναμένων νὰ κατευθύνωσι τὴν ἀποταμιευτικὴν ἐνέργειαν τῶν μεταναστῶν εἰς ἀσφαλῆ καὶ γόνιμα πεδία τῆς οἰκονομικῆς δράσεως, ἐμάραναν τὸν ζῆλον τῆς ἐπανόδου πολλῶν χιλιάδων μεταναστῶν τῆς Ἀμερικῆς.

Εἶναι λοιπὸν ἄξιον προσοχῆς, ὅτι τὸ ρεῦμα τῆς παλινοστήσεως ἐπηρεάσθη μεταπολεμικῶς ὑπὸ τῶν αὐτῶν περίπου αἰτίων, ὑφ' ὧν καὶ ἡ κίνησις τῶν μεταναστευτικῶν ἐμβασμάτων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἄλλως τε ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς σχετικῆς παραλληλότητος τῶν δύο καμπυλῶν, ὧν τὰς διακυμάνσεις ἐκφράζουσιν εἰδικώτερον τὰ ἐπόμενα διαγράμματα:

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων ἀγόμεθα εἰς τὰ ἐξῆς συμπεράσματα :

Οἱ Ἕλληνες ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἄλλους εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς ἀποτελοῦσι δυσκόλως ὁμοιωσίμον στοιχεῖον.

Τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν οἱ Ἕλληνες μετανάσται ἀντλοῦσι τὴν δύναμιν ἀντιστάσεως κατὰ τῆς ἀφομοιωτικῆς ἐνεργείας τοῦ ξένου περιβάλλοντος εἶναι κυρίως τρία: 1ον ἡ μεγάλη πρὸς τὴν πατρίδα στοργή, 2ον ἡ ἐγκατάλειψις κατὰ κανόνα εἰς τὴν πατρίδα ἀκινήτου περιουσίας, 3ον ἡ ἐν Ἑλλάδι ἀνωτέρα ἀξία τοῦ χρήματος. Ὡς ἐκ τούτου καθίσταται φανερόν, ὅτι ἡ πρὸς ἀντίστασιν ἰκανότης τοῦ Ἑλλήνος δύναται νὰ καμφθῇ εἰς ἃς περιπτώσεις ἢ ἐπίδρασις ἐνὸς ἢ πλειόνων τῶν ἀνωτέρω στοιχείων ὑποστῇ ἀνάλογον χαλάρωσιν, ἥτοι: 1) ἐὰν ὁ χρόνος τῆς ἐν τῇ ξένῃ παραμονῆς παραταθῇ πέραν τοῦ δέοντος, 2) οἱ μετανάσται συνδεθῶσιν ἐν τῇ ξένῃ διὰ περιουσιακῶν συμφερόντων δυναμικῶς ἀνωτέρων, 3) ἐὰν ἐνεκα συναλλαγματικῶν διακυμάνσεων ἢ ἄλλων ἀναλόγων αἰτίων ἐξουδετερωθῇ ἡ ἐκ τῆς ἀνωτέρας ἀξίας τοῦ χρήματος ἀπορρέουσα τάσις τοποθετήσεως περιουσιῶν ἐν Ἑλλάδι.

I. Τουρνάκης

Διευθυντῆς τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς
Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν.